

Bir Portrenin Matematiği

Burhan Kum

Açıklama, eleştiri, övgü ikinci sınıf beyinlerin işidir.

G. H. Hardy

Kapak konusu çizgeler olan Matematik Dünyası'nın 2003 Güz sayısı postadan çıktığında benim için olağan günlerden biriydi. Bütün gün ben atölyede ders verirken, o da Kayseri yapımı paslanır çelik kâğıt dolabının üzerinde yatay duruşta bekledi. Akşamüzeri eve dönerken otobüste aklıma geldi. Bir saat sürecek olan yolculuğu sıkılmadan geçirmeme pekâlâ yardımcı olabilirdi.

Birkaç gündür otoportreler üzerine çalışıyor olmasaydım, dışarıdaki Antalya ovasının karanlığının etkisiyle otobüsün camına yansıyan suretimin farkına varmayacaktım belki de. Tarlalar suratımın içinden batıya doğru hızla akıyordu. Güneş batar batmaz ovaya çöken ayazla birlikte otobüsün içindeki insanların nefesleri kısa sürede camların içyüzeyini buğulandırdı. Camın öte tarafında benimle aynı hızda seyahat eden yüzüm artık bir sis perdesi arkasında kalmıştı. Akademi'den bir hocamın sözlerini anımsadım. Aynadaki yüzünüz gerçeğinin yarı boyutundadır demişti. Şaşkın bakışlarımızın üzerine, banyoda yüzünüzü buğulu aynada işaretleyin ve ölçün göreceksiniz diye eklemiştir. O zaman da yapmıştım, şimdi de yapabiliyorum dedim. Suratımın önce üstünü, sonra da altını işaretledim. Sağ ve sol kulağımın dış noktalarını da belirledikten sonra bu noktaları birleştirdim. Ne kolay bir otoportre aslında. Rahatlamıştım. Artık dergiyi en arka sayfadaki Piref. H. Ökkeş'in sütunlarından okumaya başlayabilirdim.

Yalan söylemenin en yalın biçimlerinden biri, varlıklar arasındaki ikili bir ilişkiyi bir "çizge" biçiminde göstermekse, bir insan hakkında yalan söylemenin en estetik biçimi de onun portresini yapmaktır. Kandinski, Foucault'nun tabiriyle [1] tek ve görkemli bir hareketle benzeyiş ve ileri-sürüş arasındaki eski eşdeğerliliği bir yana atıp resmi her ikisinden de kurtardıktan sonra, Magritte, "Bu bir pipo değildir" ile "Bu zannettiğiniz kişinin portresi değildir" in müjdecisi olmuştur.

Ne var ki tarih boyunca patronları ressamlar-

dan inanılabilirlik sınırlarında gezinen yalanlar söylemesini istemişlerdir. Zaman zaman görsel olarak istediklerini almış olsalar dahi, kabullenmeyi reddettikleri gerçek şu ki, ellerinde tuttıkları bez parçasının üzerindeki boya, aslında hiçbir zaman *çizgesel* bir indirgemeden öte değildi. Ne de olsa bir portre temelde birkaç sıkıcı ve sıradan noktaya indirgenebilir: Kulak, burun, ağız, göz vs. Eğer ressam bu noktaların sayılarını ve biçimlerini "doğru" oranlara indirgeyebilir ve kenarlarını eline korkunun gölgesini düşürmeden çekebilirse patronunu – ki bu otoportrede kendisidir ve yalan bu noktada doruğa ulaşır – memnun etmesi işten bile değildir. Ancak, matematiğe yaklaşmış olsa da, resme henüz çok uzak bir noktadadır.

İki yıl kadar önce okuduğum G. H. Hardy'nin *Bir Matematikçinin Savunması* ve Jerry P. King'in *Matematik Sanatı* adlı kitaplarında her ikisinin de (pür - soyut) matematiğin aslında bilimden çok sanata yakınlığını vurguladıkları dikkatimi çekmişti. Hardy'ye göre tıpkı bir ressam ya da şair gibi, bir matematikçi de *güzel* kalıplar (ya da King'in tabiriyle düşünce sistemleri) üretir ve bu kalıplar kalıcıdır [2]. King ise Henri Poincaré'den yaptığı bir alıntıda matematik yaratmak için mantıkta ustalık değil sezgi gerekirken, ulaşılan sonucun kesin olması zorunluluğundan bahseder [3, s. 112]. Burada Hardy'nin kullandığı *güzel* sözcüğünün belki de sanatsal güzeli en doğru biçimde anlatan anlamıyla kullanılmış olduğunu Hardy'nin matematiğe güzelliği veren özellikleri açıklamasında görüyoruz: *ciddiyet, derinlik, beklenmedik olma, kaçınılmazlık ve ekonomi*. Günümüz Türkiye'sinde bir resimde güzelliğin bu özellikler çerçevesinde vurgulandığı durum o kadar azdır ki, bu da ressamların matematik sezgilerinin zayıflığı ile doğrudan orantılıdır. Ne yazık ki resimde güzellik genelde geçer akçe olan dekoratif işlev adına kullanılmaktadır.

Bunun yanı sıra her iki matematikçi de matematik yaratmak için "sezgi"nin "mantık"tan üstün ol-

duğu görüşünü, başka matematikçilerden de örnekler vererek ileri sürüyorlar. Matematik ve sanatın benzerlikleri konusunda bu noktada da onlara gönülden katılıyorum. Sanıyorum yaratıcı ressam için de sezgiden daha önemli bir araç yoktur. Bir insana mantık yürütmeyi ya da bilgileri ardarda sıralamayı iyi kötü öğretebilirsiniz. Ama ilişkilendirme – ki sanatın en önemli amaçlarından biridir – konusunda sezgileri zayıf bir kişinin yaratıcılığında fazla bir şey beklemeyin. Eğer öyle olmasaydı akademiler ressam adayı değil doğrudan ressam yetiştirirlerdi.

Yine de kalıcılık ve kesinlik konusunda resimsel kalıplar o kadar iddialı değildirler. İşlevlerini bitirenler yerini başka bir kalıba bırakabilir ya da birbiriyle çelişenler dahi yeni bir sistem içinde buluşabilirler. King’in öne sürdüğü “Matematikselsel nesnelere *vardır* demek, onun, matematiğin mantığı ve kurallarıyla tutarlı olacak şekilde, *düşünmülmüş* olması anlamına gelir. Bu mantık, örneğin karesi negatif olan bir doğal sayıyı kabul etmez” [3, s. 38] savı resim için geçerli değildir çünkü resim sanatı her ressamın kendi adına tanımlaması gerektiği bir sistemdir ve genel geçerliği ve kesinliği olan bir mantığı yoktur. Resim sanatında bir döneme ait önermeler ancak o dönem ve hatta belirli bir ressam için geçerlidir ve başka durumlarda da anlam ifade etmeleri beklenemez. Aksi halde eli kalem tutan her çocuk kendisini ilk ifade ettiği biçimi olarak o çocuktan başka kimseye bir anlam ifade etmeyen resimler yapmaya yönelmezdi.

Sonuç Yerine. “Sezgi”nin mantığın önünde oynadığı rol ve “güzellik” kaygısındaki özdeşlik, resim sanatı ve matematiğin yaratma aşamasında büyük benzerlikler sergilediğini gösteriyor. Ancak sonuca ulaşma aşamasında matematikçiye şart koşulan “kesinlik”, “kalıcılık” ve “genellik” ressam için pek de ulaşılması zorunlu noktalar değil.

Başta dönmek gerekirse... Benim için sanatın en önemli sorusu neden yapıldığıdır. Bir portre noktaları birleştirmek değil, o kişinin ifade ettiği anlamın yüz hatlarına en yalın biçimde yansıtılmasıdır (ekonomi). Ayrıca, kişinin zamanı ve mekânı yaşayış biçimini anlatmalıdır (derinlik). Bu da o insanın

kendini nasıl gördüğünden çok, kendisinin karar mekanizmaları tarafından nasıl görüldüğüyle ilgilidir (kaçınılmazlık). Portre bir suretin kulak, burun, ağız, göz vs. gibi unsurların toplamından oluşan vesikalık bir belgeye indirgenmesine direnmelidir (ciddiyet). Daha önceleri tanıdığımız bir kişinin yüzünün o biçimde de olabileceğini göstermelidir (beklenmedik olma). İşte bütün bunlar *Çizgeler Özel Sayısı* sayesinde bilincime yerleştiği için Matematik Dünyası dergisine teşekkürler.

Yazarın Notu: Aslında Haluk Oral’a fi tarihinde verilmiş bir sözüm vardı. Boğaziçi Üniversitesinde “Resim Sanatı ve Matematik” konulu bir seminer verecektim. Uzun bir hazırlık döneminin ardından, gerek konunun kalınlığı gerek gündelik yaşamın zorunluluklarından dolayı bir türlü gerçekleştiremedim bu sözümü. Matematik Dünyası’nın Güz sayısında okuduğum makalelerin etkisiyle otoportrelerimde beklenmedik çözümler üretince, o günden beri dağınık biçimde kafamda taşıdığım eski notlarımı tekrar gözden geçirme gereği duydum. 1981’de başlayıp bir buçuk yıl süren İTÜ Elektronik Bölümü öğrenciliğim sırasında öğrendiğim matematiğin (hem de şimdilerde MD’de yazan bir prof’la aynı sınıfta) siz değerli matematikçilerle, üstelik sizin çöplüğünüzde, akıl vermeme yeterli zemin oluşturmadığını ben de biliyorum. Zaten bu yazı da matematikle ilgili değildir. Bir ressamın, özel olarak bu dergideki yazılardan etkilenerek ürettiği resimleri sizinle paylaşmak isteğinden kaynaklanmıştır. Kimbilir belki bir gün resim ve matematiğin daha kapsamlı bir karşılaştırılmasının yapıldığı bir yazı yazarım.

Negatif, 2003, 100x70 cm, t.ü., karışık teknik

le ilgili değildir. Bir ressamın, özel olarak bu dergideki yazılardan etkilenerek ürettiği resimleri sizinle paylaşmak isteğinden kaynaklanmıştır. Kimbilir belki bir gün resim ve matematiğin daha kapsamlı bir karşılaştırılmasının yapıldığı bir yazı yazarım.

Teorem. *Hiçbir hazırlık boşa harcanmış emek değildir.*

Kanıt: Yukarıda okuduğunuz yazı. □ ♣

Kaynakça

- [1] Michel Foucault, *Bu Bir Pipo Değildir*, YKY, 1993, s. 42.
- [2] G. H. Hardy, *Bir Matematikçinin Savunması*, Tübitak, s. 63.
- [3] Jerry P. King, *Matematik Sanatı*, Tübitak.